

Bir Devlet Tipi Olarak Patrimonyal ve Neopatrimonyal Devlet Kavramlarının İmkkanı

Satuk Buğra Çetinkaya¹

Özet

Siyasal bilimler alanında devlet üzerine yapılan teorik çalışmaların pek çoğu devlet-toplum ilişkilerini merkeze almaktadır. Patrimonyalizm kavramı da işaret ettiği devlet-toplum ilişkisinden mülhem olarak belirli bir devlet tipine karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır. Kavramın bu şekilde kullanılmasının yarattığı imkanlar ve kısıtlılıklar bu çalışmanın ana sorunsalıdır. Bu makalede öncelikli olarak "patrimonyalizm" in tarihsel süreç içerisindeki soykütüğü Batı siyasal düşünce kanonu içerisinde yapılan "tiranlık-despotizm" ayrımı ile ortaya konmaya çalışılacaktır. Ardından patrimonyalizm kavramının Max Weber 'in eserlerinde nasıl bir devlet-toplum ilişkisine karşılık geldiği açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak ise "neopatrimonyalizm" kavramının Eisenstadt tarafından ne şekilde ortaya konulduğu analiz edilecektir. Sonuç kısmında ise kavramın Doğu-Batı ayrımına dayanan ve üstü örtülen yönleri ortaya konacaktır. Ayrıca, patrimonyalizm kavramının metodolojik kısıtlılıkları belirtilecektir. Mezkur kavramların, "devlet"liliğin temel niteliklerini Batı merkezli bir bakış açısı ile tanımlama gayreti içinde olduğu ortaya konacak ve bu ölçüde açıklayıcı imkanı yitirdiği belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Patrimonyalizm, Neopatrimonyalizm, Devlet tipi

Jel Kodları: Z-10, Z-13, Z-19

The Possibility of Patrimonial and Neopatrimonial State Concepts as a State Type

Abstract

Most of the theoretical studies on the state in the field of political sciences focus on the state-society relationship. The concept of patrimonialism has also been used to correspond to a certain type of state that inspired by the state-society relationship that it pointed out. The possibilities and limitations created by the use of the concept in this way are the main problematic of this study. In this article, first of all, the genealogy of "patrimonialism" in the historical process will be tried to be revealed with the distinction between "tyranny and despotism" made within the canon of Western political thought. Then, it will be explained how the concept of patrimonialism corresponds to a state-society relationship in Max Weber's works. Finally, it will be analyzed how the concept of "neopatrimonialism" was introduced by Eisenstadt. In the conclusion part, the aspects of the concept that are based on the East-West distinction and are covered will be revealed. In addition, the methodological limitations of the concept of patrimonialism will be stated. It will be revealed that the aforementioned concepts are in an effort to define the basic characteristics of "statehood" with a Western-centered perspective, and it will be stated that these concepts lose their explanatory possibility.

Keywords: Patrimonialism, Neopatrimonialism, State type

Jel Codes: Z-10, Z-13, Z-19

Araştırma ve Yayın
Etigi Beyanı

Etik kurul kararı gerektirmemektedir.

Çıkar Beyanı

Yazar ya da üçüncü taraflar açısından çalışmada çıkar ilişkisi çatışması yoktur.

Giriş

Patrimonyal ve neopatrimonyal devlet kavramlarının içerdiği temel niteliklerin modern-geleneksel ikiliği şeklinde kategorize edilmiş karşıt toplumsal formasyonları siyasal düzeyde doğrulamaya yönelik olduğu kabul edildiğinde, belirli bir iktidar uygulama amacına yönelik olduğu da kabul edilmelidir. Bu çalışma her

¹ Arş. Gör. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Osmaniye/ Türkiye, birinci1.emailim@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1782-4204>

şeyden önce “devlet”in anlaşılmasına yönelik bir çabanın içerdiği değer yüklü konumlanışın tipik- atipik olarak nasıl üretebileceğini ve belirli bir kanunun temel sorunsalı veya “başlangıç” noktasını nasıl Batı merkezli bir sabite haline getireceğini mezkur kavramlar üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sosyal bilimciler için bir çalışma konusu, her şeyden önce iki sorunsalla yüzleşmek zorundadır. İlki, parça-bütün ilişkisinin nasıl ve hangi mantıksal çerçevede kurulduğu. İkincisi ise, saf aklın temsillerinden farklı olarak olgusalın anlaşılmasına dair bir soruşturmaya atfen inşa edilen kavramlar ve bu kavramların somut karşılıklarının esneklik-katılık niteliği veya değişen gerçek- inşa edilen kavramsal sabit arasındaki ilişkidir. İkinci sorunsal totolojik bir konumdan kaçınmak için önemlidir. Bu çalışmada belirlenen çerçeve, belirli bir uzam ve zamanda, esasen devlet kavramının hangi düzey ya da düzeylerde bir bütüne hangisinde parçaya tekabül ettiği. İkinci olarak belirli kavramlar üzerinden yürütülen bir çalışmada kavramların gerçeklik olmaktan ziyade gerçeğe dair belirli bir portre çizdiği düşünülmekte, bu portrenin de betimleme ve çözümleme aşamalarında sosyal bilimcinin alet çantasını doldurduğu kabul edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında patrimonyal ve neo-patrimonyal kavramlarının betimleme ve çözümleme faaliyeti sırasında sunduğu imkanın ne derece anlamlı olduğu çalışmanın mihverindeki problemdir.

Devlet kavramının ifade ettiği somut çerçevenin anlaşılması için modern-geleneksel karşıtlığının belirlediği basmakalıp düşüncelerin eleştirel çözümlemesini yapmanın gerekli olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda iki temel soru çalışma boyunca analiz filtresine olanak tanıyacak normları işaretlemektedir: a-) Modern devlet öncesinde ve klasik Batılı feodal yapının siyasal karakterinden ayrı olarak toplumsal otoritenin örgütlenmesinin “ideal tipleri” tarihsel gerçekliği ne kadar açıklayabilir? b-) Kişisel otorite ile geleneksel otoritenin iç içe geçerek belirli bir devlet tipinin içinde kurumsallaşması ve bu durumun rasyonalitenin yokluğu ile mamul olması devlet üzerine yapılan entelektüel faaliyeti nasıl etkilemiştir?

Öte yandan, bir devlet tipi ile siyasal rejim tipi arasındaki farkı ortaya koymak patrimonyalizm ve neo-patrimonyalizm kavramlaştırmalarını anlamak için önemli gözükmektedir. Duverger’e göre siyasal sistem, devlet-toplum-birey arasında beliren ilişkinin siyasal nitelikteki yönünü bir bütün olarak ele alan ve bu ilişkinin az çok süreklilik ihtiva eden türlerini ifade eder. Siyasal rejim ise bu sistemin işleyişini ifade eder, bir anlamda topluluktaki iktidar örgütlenmesinin nasıl olduğu ve olması gerektiğine yönelik sorulara verilen cevapları kapsar.(Duverger,186,s.11)² Bu çalışma için, bir devlet tipinden bahsederken toplumsal örgütlenmenin en yaygın-kurumsal ve kapsamlı biçimi kabul edilecektir. Bir nevi toplumsal örgütlenmenin kurumsallaşmış biçiminin söz konusu olduğu bu “tipleştirme”, devletin nesnel bir özne olarak kabul edilmesini, ancak bu öznenin sosyal zemininden kopuk olmadığını ifade eder. Patrimonyal devlet tipinin Batı siyasal düşünce tarihindeki soykütüğüne göz gezdirildiğinde despotizm ve tiranlık arasındaki bulanık çizgi ile karşılaşılır. Bu açıdan, despotizm ve tiranlığın müphem kullanımlarının netleştirilmesi patrimonyalizmin anlaşılması açısından verimli olacaktır.

1. Kavramlaştırmanın Kökeni

Max Weber, geleneksel otorite kavramlaştırmalarını esasen 17.yy sonrası Alman düşünce tarihine önemli ölçüde damgası vuran belirli bir karşıtlık temelinde kurmuştur. Bu karşıtlık, siyasal alana belirli bir otoritenin rasyonel itaat-buyurma ve karizmatik itaat-buyurma ilişkisi arasındaki çekişme şeklinde yansımıştır. Weber’deki geleneksel tip, esasında karizmatik ve rasyonel için uygun olmayan özelliklerin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Geleneksel tip, “artık”(residual) bir tipe işaret eder(Murvar, 1971). Öte yandan bu durum ilk defa Weber’de ortaya çıkmaz. Batı siyasal düşünce tarihinin erken safhalarından beri siyasal organizasyonların tasnifinde rastlanılan bir karşıtlıktır. Weber geleneksel otorite tipine modern anlamda bir kalıp sunmuştur. Bu açıdan bakıldığında, despotizm ve tiranlık arasındaki tarihsel ayrımın “patrimonyalizm” kavramına yönelik Weberyen yaklaşımın arka planı olarak görülebileceğini ve patrimonyal tipin Doğu ve Batı’daki kavranışını ortaya koymak için anlaşılır olabileceğini iddia etmek mümkündür. Antik Yunan’da “despotes” kavramı, ailevi ve ekonomik bir makama işaret eder. O, hane

²Duverger, devlet tipini Hobbesçu paradigma içinde değerlendirir. Yani, devletten bahsettiğinde onu kurumları, yurttaşları, hakları, görevleri, sorumlulukları, diğer devletlerle ilişkileri, kültürü vb. pek çok yönü ile birlikte insan topluluğunun bütünü ile ilişkili ele alır. Siyasal rejim ise işleyişin şematik yönünü daha çok vurgular ve toplumsal köklerini ikincilleştirir.

halkının ve mülkün efendisidir. “Tyrannos” ise Antik Yunan’da zorunlu bir olumsuzluğa sahip değildir. Bu açıdan, tiranlık bir yürütme gaspı iken despotluk egemenliğin gaspıdır(Labarri re , 2011,s.882).

Platon, Atina’da hüküm süren “halkın tiranlığı” ile Pers monarşisini karşılaştırdığında Perslerdeki despotluğun yönetilenlerin “tahammül sınırları”nı aşmasının “hükümdarlık geleneğinin” dejenerasyonu ile mümkün olduğunu ifade eder(Platon, 2007). Aristo, insanın siyasal niteliğinin onun türünün ayırt edicisi olduğunu vurgulamıştır. Siyasal olan “oikos”un dışında ve “ortak yarar” adına yapılan eylemi işaret eder. Despotluk, bir efendi yönetimi olarak “ortak” olanı dışarıda bırakması ile nitelenirken, bu anlamda siyasal olanı, insani olanı da dışarıda bırakır. Aristo, Sparta’nın yasalara dayanan bir tiranlığı tecrübe ettiğini bunun “sürekli bir komutanlık hali” olduğunu belirttikten sonra, Barbarların gönüllü tebaaları üzerindeki kalıtsal yönetiminden bahseder. Ancak Barbarlarda görülen bu tiranca krallığın, bir a-tipik versiyonu olarak “bir kişinin her Şey üzerinde yetki sahibi olduğu ve hane yönetimini andırır Şekilde düzenlendiği” bir yönetim olduğunu ifade eder(Aristoteles, 2018, s.299-303). Despot ve tiran ayrımının semantik yolculuğu, 13.yy’da Guillaume de Moerbeke ve 14.yy’da Nicholas Oresme’nin Aristo’nun Politika’sını Latinceye  evirileri sırasında despotizm ve tiranlık kavramlarının anlam farkı kapanmış, ve dominus-despoticius-tyrannus neredeyse aynı anlamda kullanılmıştır. Machiavelli ise Prens’te tarihte krallıkların iki Şekilde yönetildiğini Osmanlı ve Fransa devletleri arasındaki ayrım çerçevesinde iki tip olarak ortaya koyar. Osmanlılar, sultanın her Őeye hakim olduğu mutlak  ve kalıtsal bir yönetimle karakterize edilirken; Fransa, kralın soylularca kuşatıldığı ve “ortak” olana dair bir çekişmenin olduğu feodal yapısı ile karakterize olur(Machiavelli,2008, s.129). Osmanlıların bu niteliği, ordu ile kurdukları ilişki çerçevesinde geliştiği için “sivil” niteliği olmayan, dolayısıyla “ortak” yarardan ziyade sultan ve kölelerinin yararı çerçevesinde işleyen bir formasyona çıkar. Benzer Şekilde 16.yy sonu Viyana’ında Osmanlı Sultanı, mutlak g c ile babanın gücünün aynılığı çerçevesinde “despot” olarak nitelendirilmiştir (Labarri re , 2011,s. 883). Robert Filmer, Aristo’nun tiranlık kavrayışını “ustaca monarşi” yönetimi Şeklinde ifade eder. Ayrıca o, tiranlığın hem efendi hem de k le için bir dereceye kadar tahammül edilebilir olduğunu ifade eder. Modern devletin Őafaėında tiranlık, egemenliğin kaynağı ile değil iktidarın ele geçirilmesi veya sürdürülmesi ile ilgili hale gelmiştir. Filmer, Hobbes’un devlet ve egemenlikle ilgili tezleri hakkında Şöyle der: “H k metin uygulama hakları konusunda onunla aynı fikirdeyim, ama h k metin ele geçirilmesinde aynı fikirde değilim. Tuhaf görünebilir, onun inşasını  vmeliyim ama temellerini yanlış buluyorum” (Filmer, 1949, s.204-239). Filmer, Hobbes’un sözleşmeci tutumunu kabul etmezken siyasal iktidarın mutlaklığı konusunda onunla hem fikirdir. Dolayısıyla tiranlığın çağrıştırdığı anlam modern devletin sözleşmeci temelleri ile çelişirken, mutlakiyetçi tavrıla yaklaşmakta ama genel olarak “ortak” yarardan bir sapma olarak değil, yürütmenin icrasında bir sapma olarak görülmektedir.

John Locke’ta yasalara göre yöneten bir tiran ile yasaların üstünde konumlanan bir tiran arasında fark olduğunu ifade eder (Labarri re , 2011,s. 882). J.J. Rousseau, tiranı krallık otoritesinin gasp ısı ama despotu doğrudan egemenliğin gasp ısı olarak nitelendirir. Ona göre despot “toplumsal sözleşmeyi” bozacak bir gasp ıdır (Rousseau, 2013, s.84).³

Leibniz’de bazı insanların doğasından kaynaklı “tercih”e yönelik bir açıklama yaparak despotik gücün ilahi yönünü vurgulamıştır. O, “insan, tanrının üstün esenliğini takdimini sorun etmek yerine onun karşı konulamaz gücünü dilemiştir, ve en m kemmел bilgeliğin emrettiği bir gücü düşünmeleri gerektiği zaman, bu insanlar despotik bir g c varsaymışlardır”. Leibniz, buradan yola çıkararak Tanrı’nın hilafına iktidar sahiplerinin kendi iktidarını genişlettiğini, bunu yapanların despotik olduğunu ifade eder(Leibniz, 2005, s.26).

Montesquieu, despotizmi efendiyi köleden ayıran Doğu –ve daha çok İslam- icadı bir form olarak kabul eder. Despotluğun temel yasaları olmadığı gibi ilkesi de korkudur ona göre. O, Antik sınıflandırmanın nicel  l t nden ayrılır ve temel yasanın varlığı-yokluğu hususunu  l t  olarak kabul eder. Despotizm bu anlamda monarşi ve cumhuriyetten tamamen farklı, keyfilik içeren bir rejimdir(Montesquieu, 2019, S.567-

³Rousseau, “Aynı Őeylere aynı adı vermek gerekirse, krallık gücünü zorla ele geçirene tiran, egemen gücü zorbalık ve düzenle kendine mal edene de *despot* diyeceğim” der.

569). Fransız fizyokrat ve koloni idarecisi Le Mercier de la Rivière'de Çin ve Osmanlı despotizmini, despotizmin iki farklı tipi olarak sınıflandırdığında Montesquieu ile benzer bir ölçüye başvurur. Osmanlı, keyfi ve temel yasadan yoksunken Çin, ilahi ve doğal hukukla kuşatılmış bir yönetime sahiptir. Despotizm ve tiranlığa dair Batı siyaset felsefesinin belirli yorumlarındaki ayırım, Batı'nın hususiliği, onun orijinalliği çerçevesinde "kişiselleşmiş" iktidarın farklı tiplerinin üretilmesi ile paralel gitmiştir. Batı'daki kişisel iktidar ile Doğu'daki kişisel iktidar arasında özsel bir fark olduğu varsayılmıştır. Denilebilir ki despotizm, insanı insan yapan siyasallığın, ortak yarar düşüncesinin gaspı veya yok sayılması iken; tiranlık siyasetin uygulanmasına yönelik, yürütme gücünün gaspıdır. Bu anlamda sosyal açıdan "köle bir ruh" ile "özgür bir ruh" arasında yapılan ayırım, siyasal rejimin sınıflanması içinde işlevsel kabul edilmiştir. Ortak yarara ve "özgür ruh"a yapılan vurgu, "Doğu"nun orijinal yönünü de işaretler. Doğu'daki siyasi rejimlerin "fark", keyfi yararın ve köle ruhların olağanlaştırılması ile meydana çıkar.

2. Max Weber ve Patrimonyalizm

2.1. Modern toplumu açıklamak

Weber'in yaşadığı dönemde Almanya'da üç mesele sosyal bilimler alanında şiddetli tartışmaların önde gelen temalarıydı. Bunlardan ilki, Marksizm; ikincisi pozitivistliği sorgulayan felsefi akımlar; sonuncusu ise geç modernleşme çerçevesinde yürüyen Alman toplumunun durumu hakkındaki tezlerdir. Weber, 1880 öncesinin klasik tarih anlayışının kopuş tezine karşıt bir konum alarak sürekliliklere vurgu yapmıştır. O, yeni-Kantçı yorum teorisinin hem idealizmi hem de materyalizmi eleştiren bir müridi olarak Heinrich Rickert'in kültürel olguların açıklanmasının doğa bilimlerindeki genel yasalara ulaşma prensibinden ziyade tikelin yorumu ile mümkün olduğu tezini kendi tarih yorumuna uygulamıştır. Ona göre, rekabet halindeki değer öbeklenmeleri arasındaki çatışma çözümsüzdür. Weber, "yorumcu-açıklama"yı başlıca yöntem olarak kabul etmiştir (Sunar, 2012, s.143-152). Weber, tarihin büyüden rasyonele doğru bir akılçılışmayı sahnelediğini öne sürer. Bu açıdan tarihte failin dört eylem tipine sahip olduğunu ve bunların katışıksız olmadığını iç içe geçebileceğini belirtir (Weber, 2012, s.189).

a-) Geleneksel eylem: Sürgit alışkanlıklar

b-) Duygusal eylem: Güçlü duygular

c-) Değer ilişkili akılcı eylem: Eylemin sonuçlarını dikkate almadan belirli bir davranış biçiminin olumlanması.

d-) Amaç ilişkili akılcı eylem: Hesaplanmış eylem.

Bu açıdan "akılcılaştırma" (rationalization) olarak ifade edilen süreç, ne tarihin açılanması ne de maddi dünyanın mutlak determinizmini ifade eder. Akılcılaştırma, belirli bir hedef, araç ve eylem tipinin kararlaştırılmasına ve sürdürülebilmesine yönelik hesabı içerir. Weber'in çalışmalarının çıkış noktası iki fikir ekseninde ortaya çıkmıştır. Modern Batı "medeniyeti"nin rasyonelitesinin zaman ve mekandaki özgüllüğünün ve tarihteki evrimin bu rasyonelleşme sürecine doğru yönelişinin açıklanması (Brubaker, 2017, s.24). Weber, rasyonelleştirme sürecini her şeyden önce büyücülükten rahipliğe geçişle başlatır. O, dini hayatın rasyonelleşmesinin yeni bir toplumsal etik ve otorite tipinin başlangıcı kabul eder. Böyle bir tecrübenin kalıcı şekilde yaşanmadığı toplumlarda ise kapsamlı her hangi bir değişimin mümkün olamayacağını, çünkü geleneksel pratiklerle inancın kültleşmiş niteliklerinin iç içe geçerek değişime katkı şeklinde direnen bir kültür bütünü oluşturacağını öne sürer (Bendix, 1998, s.105-108).⁴

Weber, Antikite ve Orta Çağ arasında toplumsal mekanın niteliği yönünden bir ayırım yapar. Weber, "Die Stadt" (Kent) adlı yapıtında Antikite'nin kentlerinin esasen politik, Orta Çağ'ın ise ekonomik bir niteliğe sahip olduğunu ifade eder. Modern toplumun ortaya çıkışında bir zemin olarak kabul ettiği Orta Çağ kentine karakterini veren "homo economicus" ya da sınırlı kaynaklar ile sınırsız ihtiyaçları karşılama

⁴Weber'in bu düşüncesi modern devletlerde bürokrasi incelemeleri açısından faydalı olmuştur. Carter v. Findley'in terminolojisine atfla büyücü ile kalem efendisi, rahip ile bürokrat arasında iş görme ve anlam dünyası açısından benzerlikler olduğu söylenebilir. Carter v. Findley'in 19.yy Osmanlı bürokrasisi üzerine yazdıkları bu açıdan değerlendirilebilir.

amacında olan bireydir(Sukale vd. 2011, s. 885). O, insanlığın kapitalizmin tahakkümü altında toplumsal varoluşunu kurduğunu ve siyasal nitelikteki kurumların bu kapitalist tahakküm ile ilişkili olduğunu öne sürer. Kapitalizm, sosyal ilişkilerden siyasal kurumlara kadar her alanda “rasyonel hesapçılığı” hakim kılmıştır. Modern toplumu ayıran başlıca nitelik olan bu rasyonel hesapçılık, Weber’in başlıca amacını açıklamak içinde hareket noktası olmuş ve pozitivist yaklaşımın yasacı yöntemine karşılık kendi yorumcu ideal tip yöntemini oluştururken “orijin” olarak kabul edilmiştir(Weber, 2012, s.331-391). Bu rasyonalitenin zemini piyasadır. Kapitalist piyasa mantığı, sosyal ilişkilerde öznel rasyonaliteyi; hesap ve muhasebe işleri ile de nesnel rasyonaliteyi yerleştirmiştir. Dolayısı ile rasyonalite modern olana sıkı sıkıya bağlı “araçsal rasyonalitedir”. Pre-modern bir rasyonalite ise Batı toplumlarında görülen tözsel rasyonalitedir. Piyasadan türeyen, sosyal alanda öznel; mekanik anlamda matematiksel hesapçı rasyonalite, modernleşme sürecinde hukuk ve siyaset alanında belirli bir “formalizm” düşüncesini hakim kılmıştır. Bu formalizm ve hesapçı akıl, somut tarihsel zeminini Batı’da bulurken, ilke veya ülkü olarak normatif çapının evrenselleştirilmesi ile “insan özgürlüğü”ne eklenmiştir(Levine, 1981). Belirli bir rasyonel eksiklik tipi, Batı’nın tersi veya en iyi ihtimalle kopyası olan Batı dışı “öteki”, uygarlık dışı kabul edilmiştir.

Weber’e dair ikinci önemli husus ideal tiplerdir. İdeal tip, hususi olanın sistematik tanımlanması amacına hizmet eder. Öte yandan ideal tiplerin zihinsel inşalar olduğunu ama teorik bir şema çıkarmak amacıyla değil, empirik bir gerçekliğe yönelimli bir soruşturma için inşa edildiğini de ekler(Weber, 2012b, s.68-73). Weber’e göre toplumsal fail, bağlantısız ve çoklu olaylar içerisinde kaos durumundadır. Öte yandan aynı fail belirli bir anlama çabasının da taşıyıcısıdır. Bu ikilik kavramların doğasını belirler. Kavramlar, gerçeğin eksiksiz el edilişi değil, anlama çabasının araçlarıdır. İdeal tipler de “anamlı eylemin kalıplaşmış yönelimleri”ni tanımlamak amacıyla ortaya atılmıştır ve sabite değildirler. İdeal tipler, basitleştirme yoluyla fenomeni kuşatmak için sınır taşları olarak ifade edilebilir. Weber, bir sosyal bilimcinin araştırmasına konu belirlemek için başlıca sorusunun “Benzersiz empirik olaylar neden başka türlü değil de bu şekilde gerçekleşti şeklinde sorması gerektiğini ifade eder. Bu soru, geriye dönük bir soruşturmanın bugünden, bu günkü ilgilere yola çıkarak belirleneceğini ifade eder (Kalberg, 2017, s.162-167).

Bu bölümde, patrimonyalizm ve neo-patrimonyalizmin imkanları açısından önemli görülen, Weber’in kuramının temel teorik yönü olan “rasyonalite” kavramı ve egemenlik sosyolojisinin bel kemiği olan “ideal tiplendirme” kısaca ele alındı. Patrimonyalizmin siyasal performansına yönelik bir kaygının ifadesi olan bu iki vurgu, patrimonyalizmin sadece belirli bir konum alışı(modern-geleneksel) değil, aynı zamanda Weber’in yöntemsel olarak kullandığı rasyonel ideal tipin ironik bir şekilde evrensel bir ülkü haline getirilmesine de yol açmıştır. Öte yandan Weber’in teorisine için iki temel sorunsal da burada ifade edilecektir: İlki mevcut tarihsel verinin yetersizliği. İkinci olarak ise, Weber’in hareket noktasının Batı olması sebebiyle bizzat Batı’nın kendisinin ve zihniyet kalıplarının ideal tiplerin kurulum zeminindeki prototip olması, ve “öteki”lerin tıpkı despotizm-tiranlık ayrımında olduğu gibi Batı’da ise rasyonel araçtan geçici sapma, Doğu’da ise özsel bir yetersizlik olarak adlandırıldığını ifade etmek gerekir. Bu anlamda, özsel bir rasyonalite yokluğu ile rasyonaliteden sapma arasında fark vardır. Weber’e göre patrimonyalizm, “insan özgürlüğünün”, dolayısı ile Doğu’daki gibi ilahi bir imajın insan suretine(!) bürünerek özgür ruhu yeryüzünden, gaspıdır.

2.2. Patrimonyalizm kavramlaştırması

Weber’in egemenlik analizi meşru düzene dair belirli konum alışları betimlemesi ile başlar. Otorite’nin üç ideal tipini inşa eder: Karizmatik, geleneksel, rasyonel. Bu otorite tiplerinden önce Weber, “kırsal mülk sistemi”nin hane düzeyinde yayılışına değinir. Bu mülk sahipliği belirli bir derebeylik biçimini aldığı anda patrimonyalizme doğru bir yöneliş başlar. Çünkü hane sahibinin iktidarı genişlemiştir, insan ve toprak mülk sahibine aittir artık. Ortaçağ feodalitesi ise bu durumun onur ve sözleşmeye dayalı biçimidir(Sukale vd., 2011, s. 885). Dolayısı ile ona göre toplumsal temeller, belirli bir mülkiyet rejimi ve toplumsal tabakalar arası ilişkinin biçimi ile oluşur. Egemenlik kuramı da bu temel üzerine yükselir. Otorite tipleri de bu toplumsal temellerin değişimi üzerinden analiz edilir. Karl Marx, Batı Avrupa dışı deneyimleri Asya Tipi Üretim Tarzı penceresinden yorumlamıştır. Bu üretim tarzının kökeninde “sulama” işleri bulunur. Nehir yatağı toplumlarında, Marx’ın ifadesi ile gerçek bir kent değil, mülkiyetin tek sahibi hükümdarın ordugahı

yer alır. Sulama kanalları, belirli bir organizasyon tipini ve merkezileşmeyi, merkezileşmenin devamı için sürekli asker beslenmesini ve dolayısıyla asker ile karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi içinde olan hükümdarın merkezde olduğu bir toplumsal formasyonu ortaya koymuştur(Divitçioğlu, 2015, s.41; Godelier, 1966).⁵ Asya Tipi, özünde Feodal Tip'in bir karşıtı, keyfiyetin sosyo-ekonomik temelidir. Çünkü devlet, mülkiyeti ortadan kaldırdığı gibi genel kölelik durumunu yaratmıştır ona göre (Turner, 1997, s. 144). Nitekim Perry Anderson'da Osmanlı Devleti'ni baz alarak yaptığı yorumlamada “mülk üzerinde uygulanan siyasi despotizmin” dini veya şerî ilkelerce ortadan kaldırılmadığını, Weber'in ifade ettiği şekliyle “hukuk sorunlarının geleneksel adaba bağlı şekilde basit yönetim sorunları olarak” çözümlendiğini ve bununda patrimonyal devletin siyasi karakteri olduğunu ifade eder (Anderson, 1974, s. 371).

Marx ve Marksist külliyyatın açıklamalarının geneli kapitalizme giden süreçte Asya Tipi tarzın tarihsel aşamalandırma için bir sapma olduğudur. Marx, beşeri yabancılaşma pahasına da olsa kapitalizmin siyasi ve ekonomik istilasının Doğu toplumları için ilerlemeci olduğunu ifade eder. Özellikle, İngiltere'nin Hindistan(ilerlemeci) ve Rusya'nın Orta Asya(gerici) sömürgeciliğini karşılaştırır bu anlamda(Marx, 1997, s. 293). Sonuç olarak denilebilir ki, Marx, Doğu toplumlarında kapitalist gelişim için olanaklı olan sınıfsal çelişkilerin oluşmadığı, mülkün hükümdarın malı olduğu, asker-hükümdar bağımlı ilişkisinin belirleyici siyasal düzey olarak kabul edildiği ve kent karakterinin zayıf olduğu bir toplumsal formasyon belirler. Weber, Asya veya Doğu'nun toplumsal analizi hususunda Marx ile pek çok yönden örtüşmektedir. Ancak bu çalışmanın amacı açısından bu konu daha fazla detaylandırılmayacaktır. Weber'in otorite tiplerinin kısa bir tanımının ardından, geleneksel otorite içindeki ayrımlara ve doğrudan patrimonyalizme ve patrimonyalizm içindeki ayrımlara girilecektir. İlk, rasyonel otoritenin dayandığı temelleri “yasallaştırılmış kuralların ve bu tür kurallara göre otorite konumuna yükselmiş olanların emirler yayınlama hakkının yasallığına olan inanca” dayandırır. Buradaki yasa vurgusu, töre veya geleneksel ilkedan farklı olarak hesapçı rasyonelitenin özel ve nesnel formlarına dayanan aklın ürünü olan yasayı işaret eder. İkinci olarak geleneksel otoritenin temelleri, “çok eski geleneklerin kutsallığına duyulan yerleşmiş inanca” dayanan otorite şeklinde tanımlanır. Üçüncü olarak, Weber karizmatik otoritenin temellerini şöyle tanımlar: “Karizmatik temeller- tekil bir kişinin ve onun tarafından buyrulan ya da ortaya çıkartılan normatif kalıpların ya da düzenin ‘istisnai kutsallığına’, kahramanlığına ya da örnek gösterilen karakterine bağlılığa (karizmatik otorite) dayanabilir.”(Weber, 2012, s. 334). Burada kronolojik bir sıradan ziyade “ilgileri” vurgulayan bir sıra izlenmesi esasen Weber'in amacının ortaya konduğu bir stratejiye işaret eder. O, kendi dönemine kadar ki değişimin hususiyetlerine yönelik bir ilgiye sahipti. Bu yüzden merkezde rasyonaliteyi tutar(Delany, 1963, s. 461). Ayrıca, tözsel aklın veya hesapçı aklın dışında yani sezgisel-duygusal veya rasyonel aklın dışında kalan gelenek, akıldan azade bir boyunduruk halini ifade eder.

Geleneksel otorite, asırlık ilkeler ve kurumların meşruiyetinin onaylanması olduğu gibi geleneksel otoriteye dayanan “bu tür örgütlü (bir) yönetim, en basit durumda, öncelikle ortak yetişmeden doğan kişisel bağlılığa dayanır”. Otorite bir amirin uygulamasından ziyade bir efendinin uygulamasıdır burada. Yönetilenler, “geleneksel yoldaşlar” olarak kabul edilen kişisel hizmetlilerdir. Gelenek içinde yöneticiye açık bırakılan bir takdir alanı her zaman vardır. Güç, efendinin tebaayı isyana yöneltmeden ne kadar ileri gidebileceğine yönelik şekilde uygulamaktadır. Direniş her zaman şahsi algılanır, gelenek, direniş içinde yer yer meşru zemin haline gelebilir bu anlamda. Geleneksel otoritenin ideal tipinin hakim olduğu bir toplumda, gerçek bir yenilik yoktur. Yeni bir kural ancak “geçmişte geçerli” olan ama unutulmuş veya kullanılmayan fakat lüzumu geldiğinde “bilgece” tespit edilmiş olan bir “çağırım” olarak kabul edilebilir. Emsallere başvurulmadan yenilik getirilemez. Yenilik ancak geleneğin tehlikeye düştüğü, “helezonik meşruluk krizlerinin olduğu” (Braud, 2017, s.244), bir durumda yeni bir gelenek oluşturma çabası olarak mayalanır(Balandier, 2014, s. 70). Geleneksel otorite içinde idari kadro patrimonyal bir tarzda meydana getirilebilir. Bu, sadakatin geleneksel biçimde oluşturduğu bağı ifade eder. Akrabalar, köleler, hanenin bağlıları(ministeriales), ‘klientler’, koloniler ve azatlılardan oluşabilir bu idari birim. Weber, bu

⁵Marx, Engels^gönderdiği mektuplardan birinde bu konu üzerinde durmaktadır. Seçme Yazışmalar, *Marx'tan Manchester'dekl Engels'e* (Londra) 2 Haziran 1853, 86-90

toplumlarda patrimonyal tarzın dışında bir idari kadro oluşumunun söz konusu olabileceğini de ifade eder. Ama bu kaynaklar, yine ilk önce patrimonyal devletlerde gelişmiştir ona göre. Genel bir tablo çizilmek istenirse Weber'in bu otorite tipine sahip toplumların idari yapısıyla alakalı pasajı aydınlatıcıdır(Weber, 2012).

“Başlangıçta sürekli görevi olan kişiler ev içindeki görevlilerdir. Onların evin yönetiminin dışındaki (patrimonyal dışı) görevleri çoğunlukla ev içi görevlerine yüzeysel benzerlik taşıyan ya da efendinin takdirine bağlı davranışlarda oluşan ve sonra geleneksel olarak kalıplaşan eylem alanlarıdır. Ev görevlilerine ek olarak, öncelikle sadece ad hoc (özel amaç için oluşturulmuş) komisyonlarla birlikte olan kişiler vardır.”(348)

Weber, bunu ifade etmekle ilk bölümde ortaya konulan “despotes”in oikos ve kamusal arasındaki sınırı görmezden gelmesine yönelik bir tınıyı da kavramın işlevselleştiği notaya eklemiştir. İdari görevlilerin uzmanlıklarının çok sınırlı ama görevlerinin çok genel tutulması da bu anlamda dikkat çekicidir. Weber, geleneksel otorite ideal tipi altında yaşlıların yönetimi, patriyarkalizm ve patrimonyalizm olarak üç alt tip belirler. Yaşlıların yönetimi, “yıl açısından en yaşlı olarak anlaşılan, kutsal gelenekle en aşına olan” kişiye itaat şeklinde ortaya çıkar ve bir yönetici kadro yoktur. Weber, “genellikle hem ekonomi hem akrabalık temelinde örgütlenen bir grup (hane) içerisinde, belirli bir miras kuralıyla belirlenmiş özel bir bireyin yönetiminde bulunduğu durumdur” şeklinde patriyarkalizmi tanımladıktan sonra, yaşlıların yönetimi ile arasındaki durumu şu şekilde ifade eder: (Weber, 2012).

“Yaşlıların yönetimi ve patriyarkalizm sıklıkla yan yana bulunur. Her ikisinin de kesin niteliği üyelerin, egemenlik efendinin doğuştan geleneksel hakkı olsa bile, bunun kesinlikle tüm üyelerin çıkarlarının ortak hakkı olarak uygulanmak zorunda olduğu inancıdır ve bu nedenle görevli tarafından özgürce sahiplenilmez.”(351)

Weber burada aslında patrimonyalizm ile bu iki geleneksel otorite tipi arasındaki sınırı da vurgulamaktadır, teorik olarak “tüm üyelerin çıkarlarının ortak hakkı”na yönelik olmaması ve görevli tarafından özgürce sahiplenil”mesi yönüyle patrimonyalizm diğer geleneksel otorite tiplerinden ayrılır bu düzeyde. Weber, patrimonyalizm kavramını Fransız Devrimi karşıtı bir İsviçreli hukukçu olan Carl Ludwig von Haller’den devşirmiştir (<https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=5500>). Haller (1768-1854) kavramı liberal sosyal sözleşme tezinin karşısına konumlandırmıştır. Ona göre, siyasal otorite yöneticinin şahsi mülkiyetiydi. Ayrıca o, Weber’in ayırımına başvurmaksızın, patriyarkalizm ve patrimonyalizmi aynı kavramlar olarak kabul eder. Haller’e göre büyük doğa yasası, yani sadece daha üstün ve daha güçlü olanın hüküm süreceği ilkesi devletin gerçek temelidir. İnsanlar bir arada yaşmaya başladığından beri güç ve zorunluluk bir arada bulunmaktadır. Gücün, yönetmede ustalığa ulaşacağı ve zorunluluğun itaat halinde kurumsallaştıracağı bir ilişki ortaya çıkar bu durumda ona göre. Bu kaçınılmazlık hali babanın ailedeki şüphe götürmez otoritesi ile eşleşir Haller’in teorisinde. Tıpkı, çocuk babaya nasıl bir sözleşme ile itaat etmiyor ise en iyi tebaada babanın “genişlemiş” hali olan, toprağın ve gücün sahibi krala öyle itaat etmelidir(Rommen, 1950, s.232-233). Bu anlamda patrimonyalizm, patriyarsi ile özdeşleşir. Bir kalıtsallık, ailevilik ve dolaysız sahiplik durumunun söz konusu olduğu paternalist bir görünüm söz konusudur bu özdeşleşmede. Kavramın etimolojik kökeninde Latince “pater”(baba) ve “monium” (ek, ilave yükümlülük) birleşmesinden doğan “patrimonium” vardır (<https://www.wordsense.eu/patrimonium/>). Patrimonium kavramı, babadan tevarüs eden veya edecek mülk anlamında kullanıldığı gibi, Roma İmparatorlarının şahsi sandığı anlamına da gelmektedir (Oxford Latin Dictionary, 1968, s. 1310). Yunanca’da “patrimonio” olarak geçen kavram, Katolik kilisesinin mülkü olarak da kullanılabilir. (<https://www.britannica.com/topic/patrimonialism>)

Patrimonyalizmin toplumsal arka planında, a-)sulama için gerekli angaryayı örgütleyecek bir idari kadro; b-)kullardan oluşan askeri örgütlenme; c-)zanaatçıların hem hükümdar tarafından sağlanan hammadde ile iş görmesi hem de onun için üretmesi durumlarının olduğu ifade edilebilir. Modern toplumlardaki tabaka oluşumu saf patrimonyalizm de olmadığı için onun başlıca karakteri “keyfiyet” yani rasyonel olamamadır.

Bu yönüyle, uzmanlaşma ve formalizmden ziyade sadakat ve ritüel başlıca idari karakterdir patrimonyalizmde(Sunar, 2012, 198-223). Weber'in patrimonyal tipinin sıklıkla aynı toplum içinde bir arada da işleyebilen iki alt tipe ayrıldığını ifade eder(Weber, 2012):

"Efendi tarafından kişisel olarak sahiplenme patrimonyalizmin bir gerçeğidir. Toprağın (Bodmregaf) tam mülkiyeti iddiası ve efendinin devredilebilir köleler olarak davrandığı tebaa üzerindeki statüsü gibi uç durumlara kadar büyük oranda çeşitlenebilir. Zümre-tipi sahiplenme genellikle yönetim araçlarının en azından bir bölümünün idari kadro üyeleri tarafından elde edilmesi anlamına gelir. Saf patrimonyalizm durumunda, görevlinin, görevi uygulama araçlarından tam olarak ayrımı söz konusudur. Ama tam olarak tersi, zümre tipi patrimonyalizm için geçerlidir. Yönetim gücünü uygulayan kişi yönetim araçlarının kişisel kontrolüne -eğer tamamı değilse de, en azından önemli kısmına- sahiptir."(354)

Delany'nin tablosu bu iki alt tipi daha açıklayıcı hale getirir:

Tablo 1.

	PURE(SAF)	ESTATE(ZÜMRE)
Yönetici Türü	Yüce şef, Sultan	Otoritesini parlament veya kabine ile paylaşan yüce kral
Seçim Prosedürü	Kalıtısal	Kalıtısal
Personel	Geniş ölçüde keyfi atama, kişisel sadakat, yetenek	Kalıtısal haleflik, feodal kontrat, Aristokratik sosyalleşme
Personel Yapısı	İnformel ve doğrudan emir	Decentralize ve feodal
İşbirliği ve Koordine	Teamüle dayalı ve sürekli roller, informal atama ve görev	Departman yerine teritoryal ayrılmış gevşek bağlılık
Sosyal Sistem ve meşrulaştırma normaları	Kutsal gelenekler, olağanüstü statüye inanç, mülkiyet ve özgürlük yöneticinin hakkıdır.	Kutsal gelenek ve üstün statü, kraliyet ve soylulara tanınan mülkiyet ve özgürlük hakkı
Ekonomik İşlem	Aynı ödeme ve tımarın doğrudan tevcihi	Kalıtısal fiefler

Kaynak: Delany, 1963, s. 464'den uyarlanmıştır.

Patrimonyal yönetici genel olarak iki yönlü bir ilişki kurar. İlk olarak kendi statüsünde olanlarla(yatay), ikinci olarak ise hiyerarşide alttakilerle(dikey). Patrominyalizmin ayırt edici karakteri olarak ifade edilebilecek 5 temel eğilimi vardır (Delany, 1963, s.466):

1-Devlet örgütlenmesinin önceliği liderin şahsi ve öznel amaçlarını yerine getirmektir.Kamusal bir amaç öncelikli değildir. Bir kişinin organizasyona dahil olması onun kime intisab ettiği ile yakın şekilde bağlantılıdır. Kişisel ilişkiler estate(zümre tipi) patrimonyalizme göre saf patrimonyalizmde daha önemlidir.

2-Gelenekçe sınırları çizilmiş bir normatiflik söz konusu olsa da somut olarak sınıf ve statü davranışların başlıca belirleyicisidir.

3-Personel seçiminde tikelci karakter baskındır. Evrensel yeterlilik ilkeleri yerine belirli bir otorite tipine ve otorite makamının keyfine yönelik kriterler esas alınır. Aile üyeliği, ve askeri, sivil ve ekonomik statüler ile ilgilidir bu tikelci nitelik. Katı bir estate patrimonyalizmde, mülk sahipleri personel seçimi için daha evrenselci kriterler benimserler.

4-Uzmanlaşmamış işlevler ve yaygın yükümlülükler olağan durumdur. Otorite, yasama, yargı ve yürütme diye kuvvetlere ayrılmaz ve uzman departmanlara bölünmez. Yine de kısmen uzmanlaşmış iş görücüler mülk sahibi için çalışabilirler.

5-Teritoryal alt birimler organize olabilirler. Bu “decentralize” olmak demektir. Patrimonyal bir organizasyonda statüler, hiyerarşinin katı ve soyut ilkelerine göre değil gönüllü sözleşmeye bağlı ve geleneğin normlarınınca anlamlı kılınan karşılıklılık esasınca sağlanır. Bu durum daha çok estate ya da feodal türün bir özelliğidir. Sonuç olarak, patrimonyalizmin iki ucunda tımar ve feodal toprak ile karakterize olan iki tip olduğu ifade edilebilir. Roma'nın çöküşü feodalizmi ortaya çıkardığı gibi Doğu'nun saf patrimonyalizmi(sultanizm) de “prebendalizm”(arpalıkçı)⁶ yol açmıştır. Batı'da kapitalizmin ortaya çıkmasında “estate” patrimonyalizminin mülkiyet ilişkilerinin ve siyasal yapısının parçalı ve tüzelleşmiş görünümü başlıca faktördür Weber'e göre(Sunar, 2012, s. 230-232). Öte yandan Doğu'da bunun tersi bir görünüm söz konusudur. Sınıf ve statü ilişkileri hükümdarın otoritesinden neşet eder, ayrı bir alan değildir. Doğu'da veya pure patrimonyalizmde gelenek, bu “tümlüğü”n yapıstırıcısı iken, Batı tipi “estate” patrimonyalizmde gelenek, parçalı görünümün ve imtiyazların zeminidir. Bu durum, hesapçı aklın gelişmesine imkan veren parçalılık ile, akılı kuşatan tümlük şeklinde karşılaştırılarak rasyoneliterate tarihsel-sosyolojik açıklama için bir tür ölçek olma imkanı sunmaktadır.

3. Shamuel Noah Eisenstadt ve Neo-patrimonyalizm

Shamuel Noah Eisenstadt, klasik modernleşme kuramı olarak adlandırılabilir yaklaşımların öngördüğü evrensel çizgisel aşamacı-gelişme düşüncesine yönelik “içeriden” bir eleştiriden yola çıkarak “neopatrimonyalizm” kavramının 20.yy'ın “azgelişmiş” ülkeleri için açıklayıcılığını öne sürer. Eisenstadt, tıpkı Weber gibi kültürel-medeniyetçi bir çerçeveden konuşur. Dünyayı yorumlamanın ayrı bir biçimi, “kurumsal anlamda eşsiz bir netlik ve ontolojik bir vizyon” ile ayrı bir medeniyet tipidir modernleşme (Eisenstadt, 2005). Ona göre, modernleşme, bir dönüşüm süreci olduğu kadar bir direniş ve direnilebildiği ölçüde duralama ve hatta gerilemeyi de içinde barındırır (Eisenstadt, 2007, s.39-63).

Bu dönemde David Apter ve Edward Shils gibi kuramcılar, sosyal bilimler açısından çoklu modernleşme patikaları olabileceğini ifade etmişlerdir. Apter, zor gücünün tekelleşmesi ve iletişimin artışının farklı biçimlerde siyasal sorumluluk ve duyarlılığı arttırabileceğini bununda farklı ülke deneyimlerine neden olabileceğini ifade eder. O, Aydınlanmacı filozofların tekelleştirdiği modernlik tanımının –sekülerizasyon, bireycilik, rasyonellik- her yerde idealize edildiği haliyle olamayabileceğini ileri sürer. (Apter ve Andrain, 1995, s. 28) Shils ise merkez-çevre kavramlaştırması ile öne çıkmaktadır. Ona göre merkez, çevreden gelen beklentilere cevap verilen ve yeni itkilerle politika belirlenen yerdir(Shils, 1976, s.7). Onun her toplumda olduğunu varsaydığı merkez, öncelikle kültürel bir konumdur(Shils, 2002). Yine Shils, bir toplumun ekolojisinden bahseder. Toplumun ekolojisi onun iç ve dış ilişkilerinin bir bütünüdür. Bu makro-sosyolojik kavramlaştırma ve merkez-çevre ikiliği Eisenstadt'ın karşılaştırmalı sosyolojisi için Shils'den devşirdiği iki kavram setidir. Eisenstadt modernleşmenin, tek modellen ve yönlü bir süreç olmadığını, farklı çözümlerin mümkün olduğu temel problemlere ve ortak bir öze sahip olduğunu ifade eder(Eisenstadt, 1970, s.24).

Eisenstadt, neopatrimonyalizm kavramını, modernleşmenin sonucunda varsayılan vizyondan bir sapmayı işaret ederek kavramlaştırır. Bu anlamda Geertz'in “tiyatro devlet”inden farklılaşır (Geertz, 1980).⁷ Ona göre, modernleşmenin nihai ürününün ima ettiği vizyon, ya da modernleşmenin sonucunda ne olacağına dair kestirim tek noktada toplanır. Bu vizyon, Batılı ulus devlet veya devrimci-sınıflı sosyalist bir toplum şeklinde olabilir. Her ikisinde de vizyonu karakterize eden unsurlar aşağıdaki gibidir (Eisenstadt, 1973, s. 8):⁸

1-Ülke nüfusunun siyasal ve kültürel kimliği arasında yüksek uyum

⁶Prebendalizm: Yöneticiler veya onlar adına çalışanların devlet gelirlerinden pay almaya hakları olduğunu ve “kendilerinden” olanlara fayda sağlamak için kullandıkları politik sistemleri ifade eder. Batı feodalizminin tersine Doğulu, özellikle de Çin ve Hindistan'daki bürokratların yönetsel ağının sosyal temellerini ifade etmek için Weber tarafından kullanılmıştır.

⁷Geertz bu kitabında Brunei'deki siyasal aktivitenin devlet maskesi takmış kabileler tarafından idare edildiğini anlatır. Burada modernleşmeden bir sapma yerine öyle bir amacın zaten baştan varsayılmadığı ifade edilmektedir.

⁸Eisenstadt'ın bu eseri SEGA Yayınlarının “Studies in Comparative Modernization Series” kapsamında yazılmıştır. İnceleme dizisi, hem ülke incelemeleri hem analitik araçların verimliliğinin tartışıldığı bir seridir.

2-Sosyal ve kültürel merkezler arasında sembolik ve etkileyici bağlantılar ve bu merkezler ile insan varoluşunun daha ilkel boyutları arasında yakın bir ilişki

3-Ulusal topluluğun tüm üyeleri için açıkça siyasal olarak tanımlanmış kolektif amaçlara kanilik

4-Aktüel gerçeklik ve aşkın bir sosyal düzen arasındaki sürdürülebilir gerilim.

Bu vizyonlardan görülecek bir sapma genel bir çürüme veya bazı durumlarda geriye gidiş olarak adlandırılmıştır. Eisenstadt, modern sosyal bilimin -1970lerde- inceleme konusunun esasen toplumsal çözülme/değişim olduğunu ifade eder. Öte yandan bu çözümlenin toplumsal düzene öncül değil onun bir parçası olduğunu ifade ederek, bu alandaki konsensüs merkezli araştırmacı grubuna yakın durur (Eisenstadt, 1970, s. 3-5). Yine aynı dönemde, çatışmacı kategoriden konuşan başka bir sosyal bilimci olan Wallerstein'da benzer bir temaya vurgu yapar(Wallerstein, 2010). Eisenstadt, değişimin içten gelen faktörler zincirine daha çok bağımlı olduğunu belirler. O, esaslı bir değişimin temelinde “farklılaşma” süreci olduğunu ifade eder. Farklılaşma, “toplumun temel işlev veya kurumlarının birbirinden ayrılması; uzmanlaşmış rollerin farklı kolektiviteler haline gelmesi; görece özgül sembolik çerçevelerde örgütlenme şeklinde” üç yönü ile açıklanır (Eisenstadt, 1970, s. 12-15). Farklılaşmanın bu üç yönü nepatrimonyalizme yönelik açıklamalarda da başvurulacak kriterler arasındadır.

Tıpkı Weber gibi Eisenstadt'ta belirli politik ve tarihsel koşulların içinden ve onlarla temas halinde yazmaktadır. O, Kudüs'teki Hebrew Üniversitesi Sosyoloji kürsüsünü idare ettiği sırada İsrail'in bazı acil sorunları ile alakalı çalışmalar yürütmüştür. Bunların başında, İsrail'deki tüm göçmenlerin yeni ülkenin ve yaşamın yaratılmasına kendilerini adapte etmeleri gerektiği ve farklı ülkelerden gelen bu göçmenleri bir potada eritme itkisi yatmaktadır. İkinci olarak ise idari kadroların ve seçkinlerin nasıl oluşturulacağı ve yeni topluluklarda ve kooperatif yerleşimlerde gelişen sosyal tabakalaşma sürecinin ne şekilde yapılandırılacağı gelmektedir(Johnson, 1998, s.177). Dolayısıyla bu sorunsalların temel alındığı bir kuramsal arka planda toplumsal değişimin veya modernleşmenin duraksamalı ve gerilimli bir süreç olarak ifade edilmesi olağan görülmektedir. Eisenstadt, kültürel-medeniyetçi bir perspektiften araştırmalarını yürütür. O, Talcott Parsons'a yönelik temel bir eleştiriyi ortaya atar. Ona göre, Parsons değer oluşumu ile ilgili net bir açıklama yapamaz. Bu durum, “eylem”i açıklama amacındaki Weberyen paradigma için önemli bir sorunsal olarak belirlediğinde Eisenstadt, Parsons'ın halefleri arasında bir araştırma konusu olarak değerlerin doğuşu sorununu en çok vurgulayandır. Martin Buber'in yaratıcılık felsefesindeki geçmişi, ona Parsons'ın çalışmasındaki bu tür eksiklikleri algılayabileceği bir bakış açısı sağlamıştır. Bu nedenle Geertz'in kültürlerin derin yorumlanması yoluyla değerlere nüfuz etme ve onları analitik-soyut kavramlar düzeyine istihraç ederek yapılan analiz için işlevsel kılma amacını paylaşmaktadır(Beckert, 2006, s.278). Onun kültür, değer ve eylem arasında gördüğü ilişki neo- patrimonyalizmi kavrayışında da açığa çıkar. Bir tür sapma olarak “yozlaşmış ve çürümüş bir modernliği” üreten değerlerin kaynağını araştırmak neopatrimonyalizmin operatif olduğu durumları işaretlemektedir. Çünkü modernleşme değişen ve büyüyen siyasal taleplere cevap verme, belirli bir değerler dizgesinin yerleştirilmesi ve yeni bir konsensüs durumunun oluşturulmasını ya da en azından sürdürülebilir bir gerilimi ifade eder. Modernleşme araştırmaları ona göre, bu büyüme sürecindeki engel ve kolaylıkları ve bunların kurumsal izdüşümlerini tespit etmeye çalışmalıdır(Eisenstadt, 1970, s. 21). Çoklu modernleşme patikaları, modernleşmenin karakteristiği, yeni devletli toplumların sorunları ve Parsonscu değerler kuramı üzerine itirazları, neopatrimonyalizm kavramlaştırmasının Weberyen arka planından sonra önemli sac ayaklarıdır.

3.1. Neo-patrimonyalizm'in nitelikleri ve kullanımı

Neopatrimonyalizm, modernleşmedeki bozulma ve çürümelerin zorunlu şekilde bu ülkelerin toptan çöküşüne veya geleneksel siyasal ya da sosyal formlarının bazılarında geri dönmelerine yol açmadığı koşullarda ortaya çıkar. Bu hükümet şekilleri, Batılı modernlik tiplerinden pek çok biçimde ayrıldığı gibi onlar, sosyalist ülkelerdeki gibi gelişmek zorunda da değildir. Eisenstadt'a göre bu koşulların altındaki ülkeler, Batı'nın geleneksel dönemi ile güçlü benzerlikler taşımalarına rağmen, onlar bu geleneksel dönemlerin basitçe “replikasyonu” anlamına gelmez. Dahası, yine de durgun ya da stabil olmayan bu rejimler yeniden organize olma kapasitesini açığa çıkarabilir ve kendileri için sürdürülebilir durumları

garanti eden amaçları doğrultusunda içsel ve dışsal gelişmeler sağlayabilirler. Böylesi çeşitli rejimlerin betimlenmesinde patrimonyal teriminin kullanımı, terimin uygulanmış olduğu Güney Doğu Asya, Malezya, Latin Amerika ve pek çok Ortadoğu toplumundaki gibi çeşitli post-geleneksel toplumların incelenmesindeki yetersizliklere, modernleşme çalışmalarının temel varsayımlarının yetersizliğine bir tepkidir. Patrimonyal kavramının II.Dünya Savaşı sonrası Üçüncü Dünya'ya uygulanışı bu varsayımların yetersizliğini vurgular. Vurguda işaret edilen noktalar şu şekilde özetlenebilir (Eisenstadt, 1973, s. 9-10):

- 1-Bu toplumların ve devletlerin pek çoğu devrimci toplum ya da ulus-devlet yönünde gelişmedi.
- 2-Bu rejimler zorunlu olarak bir geçici ve geleneksel geçiş safhası oluşturmadı ve modernliğe doğru kaçınılmaz tek bir patikaya yönelmedi,
- 3-Onların kendi gelişmelerinin içsel mantığı vardır
- 4-Bu mantık ya da örüntülerin en azından bir kısmı bu toplumların geleneklerinin bazı yönlerinden türetildi.

Bu toplumların, modernleşme sürecinde yaşanan problemlere verdikleri cevaplar iki kategoride toplanabilir. İlki, “ideolojik model”dir ve ikincisi Latin Amerika, Güney Asya ve Afrika’daki kolonyal süreçlerin ardından yaşanan süreçtir. İdeolojik model, çoğunlukla Batılı entelektüeller ve bu geleneksel toplumlardaki ilk kuşak entelektüellerce meşgul olunan sınıflı toplum ve Avrupalı ulus-devletin modeliydi. Yarı kolonyal veya kolonyal rejimlerdeki bağımsızlık mücadelesi sonrası elitlerin durumu, ulus devlete veya sınıflı topluma adapte olmuş gibi gözükse de bu durum toplumun geneline yayılmamıştır. Politik çürüme ve modernleşmenin bozulması üzerinden betimlenen bu ülke rejimleri, kurumsallaşma yeteneğinin sınırlılığı nedeniyle patrimonyal olarak betimlenir. Eisenstadt’a göre bu rejimlerin patrimonyal olarak tanımlanması ya da betimlenmesi açıkça problemlidir. Patrimonyalizm terimi -hem geleneksel rejimlere hem de post-geleneksel rejimlere uygulanan- doğrusu en azından iki ekstra çağrışımı içermektedir. Böyle çağrışımların ilki Roth’un eserlerinde bulunabilir. Roth, geleneksel emperyal rejimler ve çağdaş modern dünyadaki devrimci ve liberal ulus devletler gibi organize olmuş rejimlerden daha az farklılaşmış olanları tek bir başlık altında patrimonyal rejimler olarak vurgulama eğilimindedir(Roth, 1968, s. 204). İkinci olarak ise, Gellner, sistemlerin karmaşıklığını ya da istikrarsızlığını çok fazla vurgulamama eğilimindedir(Gellner, 1969). Her ikisinde de görülen kriter, iktidarın organize olma kapasitesidir (Eisenstadt, 1973, s. 12).

Siyasal rejimlere uygulanan patrimonyalizm terimi; geleneksel, pre-modern, farklılaşmamış ve karmaşılaşmamış politik rejimleri betimlemek için kullanılmıştır. Eisenstadt bu problemleri ortadan kaldırmak için şu soruyu sorar: “Peki o zaman nispeten geleneksel ve karmaşık olmayan yönlerinin ötesinde ve halk hareketlerinden doğan siyasal partiler ya da siyasal yaşamın organizasyonel formları olarak şematik da olsa modern bürokrasiler tarafından karakterize edilen daha karmaşık siyasal rejimlerin çağdaş tipleri, anlamlı şekilde nasıl açıklanabilir?” (Eisenstadt, 1973, s. 11). Neo-Patrimonyalizm kavramına giden temel soru budur. Ona göre, rejimlerin patrimonyalizm de vurgulanan şekliyle kişisel yönleri, bu rejimlerin dinamiklerini, daha devamlı özelliklerini, gelişme durumlarını ve değişimlerini açıklamak için yeterli değildi. Eisenstadt, bu rejimlerin Batılı modern devlet formunda gibi gözükürken neden içerik olarak da Batıyı yakalayamadıklarını açıklayıcı bir kavramsallaştırma arayışındadır.

Modern neopatrimonyal rejimlerin analizinin başlangıç noktası, modernliğin sosyalist ya da ulus devlet modelinden büyük ölçüde farklılaşan pek çok karakteristiğini geliştirmiş bu toplumların açıklanmasıdır. Bu karakteristikler, modernizasyonun kurumsal modellerinin çürümesi ya da çözülmesi ile post-geleneksel toplumlarda kristalleşmiştir. Bu karakteristiklerin en önemlisi, bu toplumlardaki siyasal organizasyonun değişim örüntülerinin yanı sıra merkezin yapısı ve merkezin, çevre ile ilişkilerindeki sınırların tanımlanması üzerinde belirleyici olmasıdır. Uluslararası sahnenin büyüyen önemi bu ülkelerin merkez elitlerini çeşitli uluslararası olaylara ve sosyalist, dini veya siyasal vb. hareketlere aktif katılıma itti. Dahili olarak ise toplumsal refahın, sosyal düzenin ve ahlakın idealize formlarının merkezce temsil edilmesi üzerine devamlı şekilde büyüyen bir vurgu söz konusu olmuştur (Eisenstadt, 1973, s. 13).

Ama öte yandan bu ülkelerin çoğunda merkezin farklılığı; çevrenin yapısal ve ideolojik dönüşümüne

teşebbüs ile ya da çevrenin sosyal düzeninin temel konseptinde geniş kapsamlı bir değişimi etkileme ile; sosyal düzene bağlılığın yüksek bir derecesiyle; rollerin daha da farklılaşması ve bu rollerin uygulanması için gerekli disiplini geliştirmenin yeni motivasyonlarını üstlenmek ile bağlantılı değildi(Eisenstadt, 1973, s. 14). Bu toplumların merkezi elitleri, diğer toplumlardakilerden çok daha fazla merkezin aktivitelerinin belirli tiplerini vurgulama eğilimindeydi. Bu merkezi elitler, dağıtıcı-arabulucu fonksiyonları, dış ilişkileri ve dahili olarak da inanç düzenini kendi ellerinde tekelleştirme eğilimindeydi. Eisenstadt, patrimonyalizmin çağdaş görünümündeki merkezin betimlemesini yapmıştır. Kişiselleşen, prebendalize yönelimleri olan bir merkezin çevre ile ilişkisini modern bağlamda ortaya koyar. Temel gerilim, merkezin geleneksel patrimonyalizmin şahsi hükmetme siyasetinden kalan yönetsel alışkanlıklarını modernleştirmesi ile halkın siyasal talepleri arasındadır.

3.2. İktidar stratejileri ve kurumsal nitelikler

Merkezin, ahlaki düzen ve sosyal sembollerin haznesi olarak sabitlenmesi, modern toplumun değerler dizgesine çevredeki farklı tabaka ve gruplar tarafından herhangi bir bağımsız erişim olanağını zayıflatmıştır. Öte yandan bu toplumlarda dağıtıcı, babacıl-korumacı ve kamusal işletmeci politikalar olarak adlandırılabilen şeylerin öneminde devam eden bir büyüme görülmektedir. Bu paternalist siyasalar, Eisenstadt'a göre, dağıtım ve refahın ana araçlarını diğer sektörleri manipüle etmek için merkezin elinde yoğunlaştırmıştır. Özellikle çevrenin gelişimi için gerekli mekanizmaları, kaynakları ve anahtarları merkezin elinde toplayarak belirli bir filtre mekanizması kurduğu söylenebilir. Bu paternalist politikalar yeni kaynaklar yaratmaktan ziyade verili kurumsal yapı içerisindeki çıktılarını arttırılması, kaynakların çıkarımı ve dağıtımı üzerine odaklanmış bir anlayışı yansıtır (Eisenstadt, 1973, s.15).

Öte yandan yeni siyasal konseptler ve organizasyonların gelişme eğilimi, merkezi elitlere üstün gelme veya onları parçalamaya yöneliktir. Bu yüzden merkezi elitler, toplumun bütününe kuşatan kaynakların her bir tipini parçalara ayırıp kendi akışı içinde düzenlemesine yönelik eğilim gösterdiler. Bu toplumlardaki elitler, çevrenin farklı birimlerinin kendi arasındaki ve kaynakların her birinin birbiri ile bağlantısını sınırlamaya çalıştılar. Toplum çapında etkiye sahip kaynakların ve karşılıklı siyasal ilişkilerin bağımsız akışını minimize etme teşebbüsü neopatrimonyal sistemdeki siyasal stratejinin başlıca yönüdür. Farklı birimler arasında gelişebilecek daha geniş temasların(ortaklık-çatışma), ekonomi, din veya akrabalık gibi temelde bir tür sosyal etkileşim kaynağı veya alanı olan yapıların, merkez dışında ekolojik tecride tabi tutulması merkezkaç kuvvetlerin merkezce bir arada tutulması için zorunlu görülmüştür (Eisenstadt, 1973, s.30). Bu sosyo-ekonomik yapıdaki toplumlarda klikler ya da grupların kompozisyonları çeşitlenmesine rağmen, meşru gruplar arasındaki koalisyonlar ve ittifakların merkeze erişmek ve siyasi ya da bürokratik dağıtıcı kaynakların kontrolünü ele geçirmek amacıyla oluştuğu ifade edilebilir. Ayrıca siyasal rekabet kuralları da bu kaynak ve pozisyonlara çevrenin bağımsız erişmesi için küçük bir hareket alanı bırakarak merkezin böyle klikler arasında arabuluculuğunu vurgulama eğilimindedir. Koalisyonların bu örüntüleri ve çerçeveleri içinde, siyasal mücadelenin araçları kooptasyonların, müşterilerin ve hizip ağlarının genişlemesinin farklı dini veya etnik toplulukları temsil eden semboller üzerinden yapılan halkçı çağrılarını ile "politico-cultural"(siyasal-kültürel) bir nitelik de almıştır. Siyasal partiler ise git gide yaygın kolektif kimliğin sembollerinin dışında konum alımların enstrümanları olmuşlardır. Siyasal partiler, ideolojik yönelimleri temsil etmekten ziyade patronaj ağlarının değişimleri ya da genişlemesi için mücadele alanı olmuşlardır. Partilerin çevreye yönelik toparlayıcı işlevlerinden dolayı geliştirdiği bu patronaj sistemi, partiler ile bürokratik yöneticiler arasında çatışmanın meydana gelmesine çok defa neden olmuştur(Eisenstadt, 1973, s. 16-17). Neopatrimonyal rejimlerde hem merkezdeki elitlerin hem de siyasal parti elitlerinin tutumları, çoklu çapraz ilişkilerin çatışmacı karakterini etnik ve kültürel tonları ile birlikte düğümlemiştir. Diğer grupların yozlaşmasına karşı onaylanmış sembollerin tutucusu olarak aktüel iktidarın haznesi ve stratejik bir pozisyon işgal etme eğiliminde olan ordunun ve ideolojik "daha uç(radikal) merkezlerin" siyasal aktör olarak kristalizasyonu bu düğümün bir sonucudur. Eisenstadt'a göre, ordunun özellikle merkez içindeki bu stratejik pozisyonu, onun en hayati rolü olan sosyal mobilizasyonun başlıca kanalı olma vasıtası ile pekiştirilmiştir (Eisenstadt, 1973, s. 17).

3.3. Krizlerin niteliği

Bu toplumlardaki temel gerilim ya da problem, bir yandan merkezi iktidarın ve siyasal kaynakların merkez tarafında tekelleştirilmesi sonucu böyle kaynaklara çevrenin bağımsız erişiminin minimize edilmesi, öte yandan daha farklılaşmış yeni bir toplum formasyonu tarafından ya da merkez tarafından yapılan uygulamaların sonucu olan yeni grupların doğuşu ile taleplerin kristalleşmesi şeklinde ifade edilebilir. Sonuç olarak bu rejimlerdeki krizler, rejimin genel programının etkililiği ve meşruiyetinin sorgulanması etrafında gelişmiştir. Bu ülkelerin elitleri, sıklıkla çelişik ve farklı problemlerin eş zamanlı gelişimi ile yüzleşmişlerdir. İlk bir rejim ve temel konsensüs(liberal, sosyalist, milliyetçi vb.) ve ikinci olarak kamusal politikaları projelendirecek kaynak ve araçları bulma sorunu ile karşılaştılar. Krizler, nispeten “tutunumsuz gruplardan” -zayıf milliyetçi hareketlerin liderleri ya da profesyonel, askeri ve bürokratik gruplar ve teknokratikler gibi özetle daha geniş bir çevreye zayıf bir aidiyetle bağlı olanlar gibi- oluşan yeni merkez içinde iktidar için rekabet edildiği ölçüde şiddetli oldu. Diğer yandan, geleneksel değerlerin erozyonu ve ani şehirleşme belirli gruplar tarafından kültür yozlaşması(detribalization) şeklinde algılanmıştır. Bu gruplar, sosyal olarak mobilize edildiği ya da modern merkezi kurumların yürüncesine çekildiği kadarıyla aşırı siyasal militanlığı ve kapalılık karakteristiğinin siyasallaşması sonucu krizleri derinleştirmişlerdir (Eisenstadt, 1973, s.21).

Neopatrimonyal rejimleri karakterize eden krizlerin spesifik görünüşleri kavramın ifade ettiği gerçekliği göstermesi açısından ayırt edici kabul edilmiştir Eisenstadt’a göre. Bu toplumlarda dini nitelikli problemler, bir dine ya da seküler düzene adanmışlık üzerinden algılanmıştır. Dini grupların talepleri onların kendi bağımsızlığını sürdürebilmesi değildi. Oldukça çeşitli dini gruplar, merkezi şekilde kontrol edilen kaynaklar ve pozisyonların dağıtımına ya da merkeze koşulsuz şekilde isteklerini yaptırtmayı garantilemeye yönelmişlerdir. Dini grupların yanında daha seküler gruplarda benzer bir görünüm arz eder. Bu grupların esas talepleri, sınıflı toplum ve ulus-devlet modelinde ima edildiği gibi siyasal ve sosyal düzenin yeniden inşasına yöneltilmemiştir. Değişim yönündeki bu talepler, profesyonel ya da askeri klikler, kırsal ya da kentsel bölgesel sektörlerin çeşitli bölümlerinin birleşmesi ve yeni merkezin dağıtıcı gücü üzerinde kontrol kurmaya yönelik olarak ifade edilmişti (Eisenstadt, 1973, s. 23). Neopatrimonyal rejimlerin değişime yönelik talepleri, evrensel niteliklerden özsel olarak uzaktır. Bu anlamda değişim, sadece belirli bir olanağa sahip olmak şeklinde anlaşılmıştır. Değişim, özsel bir farklılaşmadan ziyade nominal bir yer değiştirme şeklinde formüle edilmiştir.

Eisenstadt, sosyal mobilizasyonun derecesinin, neopatrimonyal toplumlarda gelişme eğiliminde olan problemlerin tiplerini etkilediğini ifade etmektedir. Bu yüzden, kentsel ya da endüstriyel düzenlemelerle ilgili olan problemler, sosyal mobilizasyonun büyümesi ile doğru orantılı gelişirken; sosyal mobilizasyonun görece düşük düzeyde olduğu toplumlarda problemlerin çoğu klikler arası ilişkiler etrafında toplanmıştır. Bu sorun ve problemlerin siyasal olarak ifade edilme yolları, neopatrimonyal rejimlerin yerel karakteristik kodlarının önemine bağlıdır. Siyasallaşma, çoğu kere ortak yarar etrafında oluşan bir örgütlenme ile değil, çıkar ağları veya merkezin patronaj ağı içindeki cemaatsel kliklere dahil olma şeklinde cereyan etmektedir.

3.4. Tasnifler

Eisenstadt, neopatrimonyal rejimleri tasnifte dört tip kriter belirler (Eisenstadt, 1973, s.26):

1-Bu toplumlardaki sosyal tabakaların kompozisyonu ve sosyo-ekonomik mobilizasyonun gelişme derecesi

2-Kültürel ve siyasal düzene intibak sağlamanın hangi çeşitlerine vurgu yapıldığı

3-Modern meşruiyet değerlerine karşı geleneksel değerlerin ne derece meşruiyet sağladığı

4-Elitlerin birbirine tutkunluğu

Bu toplumlardaki orta ve üst tabakalar içerisinde yer alan farklılaşma hem rejimin hem de toplumsal örgütlenmenin ayırt edici unsurları olarak değerlendirilebilir. Özellikle, eski(geleneksel) toprak sahibi oligarşi ve ticari unsurların mevcudiyet derecesi; orta sınıflar içinde bürokratik kesime karşıt olarak bağımsız tacirlerin, endüstriyel ya da profesyonel çalışanların mevcudiyet derecesi; ekonomik bağımsız

unsurların birleştirilebilirlik derecesi; ve Mağrip ve Latin Amerika’da olduğu gibi yabancı etnik unsurların mevcudiyet derecesi neopatrimonyal rejimlerin tikel karakterini önemli ölçüde etkiler. Bir diğer dikkate değer yön ise entelektüel grupların farklı tiplerinin göreceli önemidir. Bu entelektüel grupların siyasal önemi ve gücü, rejimin temel konsensüsünün sürdürülmesi veya dönüştürülmesi sürecinde temsil edici bir profile sahiptir. Modern entelektüeller arasında teknokratik ve bürokratik olanlar nispeten daha önemli olmakla beraber ister dini ister modern olsun devletten veya dini öğretilerden ne kadar bağımsız olduğu krizlere yönelik mücadelede araç ve kaynak yaratımı için başlıca faktör olarak kabul edilebilir (Eisenstadt, 1973, s.27). Bach ise ortak yararı sınıflandırma kriteri olarak kabul eder. O, düzenlenmiş(regulated) ve yağmacı(predatory) olmak üzere iki tip belirler. Afrika örneğinden yola çıkarak yaptığı analizinde düzenlenmiş tipin kamusal-karşılıklı fayda esasına göre işlediğini yağmacı tipin ise kişisel yağmacı tonunun ağır bastığını ifade eder(Bach, 2011). Bach, çoğunlukla neopatrimonyalizmin “patrimonyal” köklerine referansla tasnif kriterleri oluştururken Eisenstadt, daha çok işlevselci sosyolojinin imkanlarını kullanır.

Bir diğer sınıflandırma ise “Sultanistic” rejimler kavramlaştırması üzerinden Linz tarafından yapılmıştır.⁹ Linz, otoriter rejimlerin arasındaki yapısal farklara dayanarak bu rejimlerin bir kısmının “sultanistic” olarak adlandırılması gerektiğini öne sürmüştür. Sultanistik rejimler otoriter ve totaliter rejimlerden farklı olarak siyaset anlayışı, ekonomik örgütlenme ve idare tarzı açısından yöneticinin “takdir yetkisinin” önemi ile karakterize olur. Linz, sultanizmin takdir yetkisi ile karakterize olduğunu ve bunun sadece geleneksel otorite içinde kavranmasının daraltıcı etkisini eleştirir. Öte yandan David Nicholls’un Weber’in sultanizminin geleneksel bir kavram olduğu ve modern rejimlerin çürüme ve bozulma süreçlerinde işlevsel olamayacağı, çünkü geleneğin yok edilmesi ile modern rasyonel aklın sakatlanmasının farklı şeyler olduğu eleştirisi Chehabi ve Linz tarafından “neosultanizm” kavramının teklif edilmesine yol açmıştır. Neosultanizm, tıpkı patrimonyalizm ile sultanizmin ilişkisi gibi neopatrimonyalizmin marjinal bir tipini ima etmektedir. Neosultanizm terimi, 20.yy’da devlet ve hükümet arasındaki sınırın belirsizleşmesi, kişi kültürlüğün hakim olması, anayasal ikiye yüz lüğün olağan kabul edilmesi ve totalitarizmden farklı olarak dar bir toplumsal temele sahip olması ile nitelenir. Neosultanizm, bir demokrasideki siyasal kurumlardan daha fazla ama totalitarizmdeki iktidar uygulamalarının kapsamından daha az kuşatıcı bir yapıya işaret eder. Ayrıca her zaman bir “yedek oyuncu” stratejisi kullanılır. Yani her zaman için biçimsel bir tek adamcılıktan kaçınılma izlenimi ve geleneksel veya modern normlara uyulduğu söylemi dolaşımdadır(Chehabi ve Linz, 1998, s.3-17).

3.5. Devamlılıklar

Geleneksel patrimonyal ve modern neopatrimonyal rejimler arasındaki benzerlikler şu şekilde özetlenebilir (Eisenstadt, 1973, s. 43-45).

1-)Geleneksel patrimonyal rejimlerin gelişmesini kolaylaştıran dayanışma örüntülerinin yanı sıra daha geniş sosyal düzenler karşısındaki tutumların da geniş tabakalar ve elitler arasında benzer şekilde baskın olması

2-)Güney Asya ya da bir dereceye kadar Ortadoğu'daki gibi üstün gelme eğilimi yerine, sosyal ve kozmik düzen arasındaki gerilimi sürdürülebilir düzeyde tutma çabası yaygındır

3-) Gündelik-tikel sosyal düzen ve yönelimler ile evrenselci ilkeler arasında oldukça zayıf bir bağlantı gelişme eğilimi vardır

4-)Kültürel düzenin temel öncüllerinin kabul edilebilirliği karşısında nispeten pasif bir tutum gelişmiştir. Yani siyasal emirlere aktif bir adanmışlıktan bahsetmek güçtür, ama bunun karşısında onun verililiği ve meşruluğu üzerine güçlü bir vurgu söz konusudur.

Geleneksel patrimonyal rejimlerdeki sayısız isyanın, özellikle de köylü ve kentli isyanlarının nadiren güçlü

⁹ Kavram, Weber’in Ekonomi ve Toplum’daki sultanizmine atıfla ele alınır.

bir ütopyk(Mainheim, 2016)¹⁰ yönü olduğu ve aşkın unsurların siyasal sahneye nadiren yöneldiği söylenebilir(El-Haj, 2000). İsyanın kişiyi değiştirmeye yönelik olup, program veya sistem karşıtı bir hareket haline gelmemesi; neopatrimonyal rejimlerde ki siyasal muhalefet hareketlerine de yansımıştır. Neopatrimonyal toplumun patrimonyal kültürel kodlarının devamlılığı, en iyi şekilde, bu rejimlerde gelişme eğiliminde olan radikal devrimci gruplarda görülebilir. Bunlar oldukça farklı konsantre tipler - köylü, sosyalist ve sendikal organizasyonları, popülist hareketlerin bir kısmı, partiler, öğrenci hareketleri ve şehir gerillaları gibi daha yakın ekstrem gruplar- olabilirken, bazı yaygın yönelimleri hala açığa vurma eğilimindedirler. Ekstrem hareketlerin çoğu, patrimonyal kodlarca biçimlendirildiği şekliyle taleplerini geliştirme eğilimindeydi. Bu gruplar merkeze yaklaştıkça, onlar, bu konumdan kaynaklı hızlı ve özel ödüllerin dağıtımı ile kendilerinin bütün sistemi değiştirmek için tasarladıkları oldukça belirsiz arzuları arasında salınarak bocalarlar(Eisenstadt, 1973, s. 54). Geleneksel patrimonyal rejimlerin devamlılığını garanti etmeye yönelik teşebbüsler esasen sosyal tabakalaşma düzeyinde gelişmiştir. Merkez, sosyal rol ve pozisyonların belirli kriterlerini yükseltmeye teşebbüs etmiştir. Sosyal hiyerarşinin bağlamı, ilkin nispeten kapalı gruplar tarafından temsil edilen yaşam tarzlarına; ikincisi merkez tarafından kontrol edilen kozmik ya da sosyal düzenin bağlamı ile ilgili genel tutumlara; üçüncüsü merkezi elitler tarafından değerlendirildiği şekliyle sosyal düzene yapılacak işlevsel katkılara dayandırılmaktadır (Eisenstadt, 1973, s. 44).

Sonuç olarak Eisenstadt şöyle der: “daha modern rejimlerin analizinde patrimonyal teriminin kullanımının imkanı için herhangi bir gerekçe olup olamayacağını cevaplamaya çalıştık... Biz aslında böyle bir kullanımın çok verimli olabileceğinde karar kıldık”. O, patrimonyal terimi üzerinden belirli bir açıklama yapma gerekliliğini sadece bir siyasal rejim tasnifi için değil aynı zamanda “yapısal karmaşıklık ya da gelişmenin farklı boyutlarının ötesine geçebilecek siyasal yaşamın esas problemleri ile ilgilenmenin spesifik bir yöntemi olduğu için” önemli gördüğünü dile getirir (Eisenstadt, 1973, s. 60). Belirli bir toplumsal formasyon ile siyasal kültür ilişkisinin bütüncül bir sunumu için kavramın açıklayıcı olduğunu ifade eder.

Sonuç

Neopatrimonyalizm kavramsal açıdan “sanayileşme ve kentleşmeyi hem teknik-ekonomik hem siyasal-kültürel düzeyde belirli bir programa bağlı şekilde uygulayabilen ülkelerin dışında, genellikle “gayrişahsi” bir ilişki kodunun çok sınırlı olduğu kültürel evrende oluşan ve ortak yarar fikrinin aile, kişi veya cemaat çıkarı fikrinden düşük frekanslı seyrettiği siyasal yapıyı ifade etmektedir. Patrimonyalizmle olan soykütüksel bağı, Weberyen paradigma ile olduğu kadar kavramın Haller’deki aydınlanmacı ilkelerle polemliğini de ifade etmektedir. Bu anlamda, neopatrimonyal kategorisine alınan rejimlerin, seküler-rasyonel birey fenomeni ile belirli bir gerilimi yansıtan “öteki”yi işaretlediği görülmektedir. Patrimonyalizm veya onun herhangi bir modern formuna yönelik başlıca eleştiri “oryantalist” konumlanışı ile ilgili olmakla beraber bu çalışmanın konusu açısından oryantalist kritiğe dair herhangi bir anlatı sunulmayacaktır. Öte yandan, belirli bir toplum ve insan tipinin (Batı) evrenselleştirilmesine uymadığı iddiası ile yaratılan “öteki” toplum veya birey, epistemik soruşturmanın dışında, metafizik ve uygarlığın gerisinde bir görünüme büründürülmüştür. Bu anlamda despotizm-tiranlık farkından yola çıkarak Eisenstadt’ın neopatrimonyal kavramlaştırmasına uzanan analiz, evrensel ve modern bir kavram olarak kabul edilen devletin anlaşılması ve ortaya çıkışı ile ilgili ne gibi imkanlar sunduğuna bakmak gerekir. Öncelikle despotizm, ortak yarar fikrinin asgari düzeyde bilindiği ama yönetsel bir forma bürünmediğini ifade eder. Tiranlık ise kişisel bir yönetimin bile belirli derecede ortak yarar adına işleyebileceğini ifade etmeye eğilimlidir. Bu iki kavram, modern siyasal rejim sınıflandırması için totaliter ve otoriter ikiliği ile benzeşmektedir. Marx’ın Napoleon Bonapart’ın Bonapartizm’i ile Louis Bonapart’ın Bonapartizm’i arasında ortaya koyduğu fark tarihsel ilerlemeci anlayışın “şahsi” yönetimin farklı türleri arasındaki sınıflandırması için önemli bir dayanaktır. Weber gibi Marx da şahsi yönetimin tarihsel arka planında iki

¹⁰Ütopya kavramı burada Mannheim’in kullandığı anlamda radikal bir gelecek tasavvuruna imkan verecek bir düşünce sistemi ve tahayyül şeklinde kullanılmıştır.

tür görür. Bu iki türü saptamada ölçüt ortak yarar fikridir. Batı siyasal düşünce kanonu, ortak yarar fikrinin öznesi olarak “insan iradesi” ve rasyonaliteyi kabul ettiği ölçüde bu fikirden uzaklaşan herhangi bir topluluk, “köle ruhlu” ve “tarih” dışı olarak kabul edilir. Bu anlamda, Weber’in “pure ve estate” patrimonyalizm arasında yaptığı ayırım, tarihsel failliğin veya bir özne olabilme imkanına dair temel kabulleri içermektedir. Bu düşünce geleneğinde devlet, siyasal olanın yönetsel biçimi olarak, ortak yarar fikrinin öznesi tarafından mayalanmıştır. Weber, nüve haldeki ortak yarar fikrinin ya da rasyonalitenin özsel olarak Batılı olduğunu kabul ettiği ölçüde kurumsallaşmasının da modern olduğunu kabul eder.

Weber, modern toplum üzerine ve Eisenstadt 2.Dünya Savaşı sonrası dünya üzerine ama her ikisi de kendi tikel sorunsalları ve evrenseli belirlemedeki ayrıcalıklı konumları itibari ile yazmışlardır. Modern olanın geleneksel olandan farkı verilidir. Bu fark kronolojik olmakla beraber nitelikselidir de. Süreç, her ikisi içinde belirli kopuşların değil sürekliliklerin ifadesidir. Modern, Batılı ve bürokratik-rasyonel devlet, analizin merkezinde iken buna ulaşamama, gelişememe, sapma veya çürüme gibi vakalar bu merkezin çevresindeki temalardır(Eisenstadt, 1956).

İkincilleştirme, Weber ve Eisenstadt’a farklı görünüm alır. Weber, Marx’ın tarihsel aşamalar yaklaşımına benzer şekilde tek çizgili bir yol izlerken; Eisenstadt, modernleşmenin duraksamalı, gerileme ve sapsmaları barındıran bir süreç olduğunu ifade eder. Bu farkın kaynağında elbette 20.yy’ın yeni devletlerinin sayısındaki muazzam artış ve siyasal taleplerdeki yükseliş söz konusudur. Öte yandan her iki kavramda tarihsel bir çağrışıma sahip olmakla beraber, meslekten tarihçiler tarafından inşa edilmiş değillerdir. İki düşünürde, kendi dönemleri için güncel olan belirli bir sorunsalı açıklamak için tarihi araçlaştırırlar. Çünkü önce yapısal bir analize başvuruluyor, belirli teorik inşalar veya ideal tipler kurgulanıyor ve tarihe yeri gelince olumlayıcı ya da reddedici bir ham madde olarak başvurulmuştur. Bir diğer ayırım, Weber’in geleneksel otorite ideal tipini daha “artık” bir konumda inşa etmesi gibi Eisenstadt da bağımsızlık savaşı vermiş olan kolonyal ülkeler, kolonyal olmadan bağımsızlık savaşı vermiş ülkeler ve kolonyalizmden kolonyal devletin çekilişi veya pasif direniş ile kurtulmuş devletler arasında bir ayırım yapmadan az gelişmiş ülkeler kategorisi içinde kültüre yönelik bir soruşturma yapar. Bu totalleştirme, tektipleştirici imgeleme yol açtığı gibi Eurosentrik bir bakış açısının kodlarını da açığa vurmaktadır.

Eisenstadt’ın sosyoloji yönteminde çift düzeylilik dikkat çeker. Bu biyoloji kökenli yaklaşım, Descartes’ten beri güncelliğini koruyan parça-bütün tartışmasının doğa bilimlerindeki yansıması olarak kabul edilebilir. Eisenstadt’ta çift düzeyli bir yaklaşım benimseyerek bu tartışmada sosyal bilimlerin açısından belirli bir konum almıştır. Ona göre, bürokratik devletler, herhangi bir toplum tipi ya da radikal bir değişim olgusu çift düzeyli olarak var olur. Eş zamanlı olarak, işlevsel-bütün düzeyi ve kurumsallaşmış-parçalar düzeyi bir arada var olur. Neopatrimonyalizm kavramlaştırması da bu bağlamda hem modern-evrensel dünyaya adaptasyon düzeyi hem de tikel bir rejimin kendi alt parçaları arasındaki uyum ve işlevsellik düzeyini masseder. Her iki düzeyde de belirli bir sapma ve çürüme, kişisel patronaj, merkez-çevre kopukluğu göze çarpar. Eisenstadt, her zaman bütüne dair ilgileri ve çalışmaları daha çok önemsemıştır. Tikele dair ilgisinde, Weberci eylem tipolojilerinden esinle Parsons’un “girişimci çabaların yapısal bağları çözebileceği tezini” analizinde devreye sokmuştur(Hamilton, 1999). Neopatrimonyal ve patrimonyal tiplere yönelik analizlerinden önce geleneksel bürokratik imparatorlukları incelediği “The Political Systems of Empires” bu girişimci çabaların yönetici gruplar üzerinden analize dahil edildiği çalışmasıdır (Eisenstadt, 1967).

Neopatrimonyalizm, Linz’in ifade ettiği kişi kültürlüğün gerileyişi ile sosyal tabanın genişlemesi arasındaki gerilimi sürekli yaşamakta ve onu karakterize eden başlıca husus olarak göze çarpmaktadır. Bu anlamda, Eisenstadt bunu kabul etmese de, belirli bir devlet tipini değil rejim tipini çağrıştırmaktadır.

Sonuç olarak, Weberci perspektifin ve Eisenstadt’ın makro sosyolojik açıklamalarının ideal tipler ve teorik inşalar temelinde kurgulandıklarını, yaşadıkları dönemin güncel problemlerinden ve felsefi-kültürel birikiminden azade olmadıklarını ve tarihsel malzemenin etkin kullanımı ile nasıldan açıklanmasını değil ama teorik yaklaşımlarla niçini açıklamaya yönelik olduklarını unutmamak gerekir. İhmalleri ve yeni ihtimallerin mümkün olabileceğini göz ardı eden patrimonyalizm ve neopatrimonyalizm kavramlaştırmaları, siyasi rejim ve siyasi kültür arasında evrensel ölçekli bir teorik açılım getirme

çabasında sınıfta kalmakla birlikte “ideal tip”lere dayalı karşılaştırmalı analiz açısından verimli çalışmalar olarak kaydedilebilir. Geleneksel patrimonyalizm ve modern neopatrimonyalizmin devlet konusunda sunduğu imkan, dolayısı ile devlet kavramının modernliği ve onun mülkiyete dayalı ortak yarar fikri ile özdeşliği, dipsiz bir karanlığın içindeki uğultuların sözcüsü olan Doğulu yöneticinin farkını fantezileştirmektedir. Bu anlamda bir epistemik iktidar stratejisinin izleri sezilebilir. Patrimonyalizm’de Doğulu yönetici, mistik bir köle sahibi, haremin veya pagan cinselliğinin tarikat önderidir. Aynı zamanda muazzam bir “yığm”ın, ama tek tek bireylerin değil, çobanıdır. O, bu yığına dayanarak gasp eder ve gasp edilir. Şahsi olan her şey işi, işi olan her şey şahsi mülküdür. Çelişkiyi hor gördüğü gibi, yönetmeyi de köleleştirme olarak tanımlar. Her zaman geleneği uygular, ama geleneğin aktarımında yazıyı sadece kendi patronaj ağına yönelik bir ayrıcalık olarak tanır ve kendisi için yazılanları gelenekselleştirir. Tüm bu yönleri ile “rasyonel olmayan öteki”, “devlet” mantığının omurgasından yoksun, iktidar şehvetinin sürüngenidir. Geridir, ezilmelidir ayrıca bakir ve miskindir tecavüz edilmeli, sömürülmelidir. Patrimonyalizm, bu cinnetin bilimselliğini etiketlerken, neopatrimonyalizm ve türleri soy kütüklerinin kutsal suyu ile çağdaş sapkınları vaftiz eder. Patromonyalizm zamanda ve mekanda geriliği ve uzaklığı imlediği ölçüde gerçeğin teoriye uydurulması ve teorinin gerçeği dönüştürmesi şeklinde bir döngü halini alır. Bu döngü bir aşamadan sonra iktidar uygulamasına ve tarihsiz halklar kategorisinin doldurulmasına hizmet eder. Bu da devletin modern Avrupalı biçiminden ayrı bir tasavvuru tarih ve bilim dışı addetmeyi peşi sıra getirir. Araştırma aracı olarak evrenselleştirilemez, tikel örneklerde kısıtlı bir olanağa sahip olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Ali Abou El-Haj, Rıfa’at. (2000). Modern Devletin Doğası. (Çev: Oktay Özel ve Canay Şahin). İmge Yayınevi
- Anderson, Perry. (1974). Lineages of the Absolutist State. NLB
- Apter, David ve Andrain, Charles F. (1995). Political Protest and Social Change Analizng Politics. MacMillian Press
- Aristoteles. (2018). Politika. (Çev: Özgüç Orhan). Pinhan Yayınları
- Bach, C. Daniel. (2011). Patrimonialism and Neopatrimonialism: Comparative Trajectories and Readings. *Commonwealth & Comparative Politics*, 49 (3), 275– 294
- Balandier, Georges. (2010). Siyasal Antropoloji. (Çev: Devrim Çetinkasap). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Bendix, Reinhard. (1998). Max Weber: An Intellectual Portrait. Routledge.
- Braud, Philippe. (2017). Siyaset Sosyolojisi. (Çev:Ertuğrul Cenk Gürcan). İmaj Yayınları
- Brubaker, Rogers. (2017) Rasyonalite’nin Sınırları: Max Weber’in Sosyal ve Ahlaki Düşüncesi Üzerine Bir Deneme (Çev: Baysar Taniyan ve Güney Çeğin). Phoenix Yayınları
- Chehabi, H.E. ve Linz, Juan J. (1998). A Theory of Sultanism 1: A nondemocratic rule. Chehabi, H. E. ve Linz, Juan J. (Ed). Sultanistic Regime, The John Hopkins Unviversity Press. 1.Baskı
- Clifford, Geertz. (1980). Negara: The Theatre State in Nineteenth-Centruy Bali. Princeton University Press
- Delany, William. (1963). The Development and Decline of Patrimonial and Bureuacratc Administrations . *American Sociological Quarterly*, 7 (4), 458-501
- Divitçioğlu, Sencer. (2015). Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu. Alfa Yayınları
- Duverger, Maurice. (1986). Siyasal Rejimler. (Çev:Teoman Tunçdoğan) Sosyal Yayınları
- Eisenstadt, Shmuel N. (2005). Modernity in Socio-Historical Perspective. Eliezer Ben-Rafael ve Yitzhak Sternberg (Ed). Comparing Modernities Pluralism versus Homogenity, Brill Press.
- Eisenstadt, Shmuel N. (1956). Political Struggle in Bureaucratic Societies. *World Politics* 9 (1), 15-36
- Eisenstadt, Shmuel N. (1967). The Political Systems of Empires. The Free Press.
- Eisenstadt, Shmuel N. (1970). Readings in Social Evolution and Development. Pergamon Press
- Eisenstadt, Shmuel N. (1973). Traditional Patrimonialism and Modern Neopatrimonialism. SEGA
- Eisenstadt, Shmuel N. (2007). Modernleşme: Başkaldırı ve Değişim. (Çev: Utku Coşkun). Doğu Batı Yayınları
- Gellner, Ernest. (1969) The Great Patron: A reinterpretation of tribal rebellions. *European Journal of Sociology*, 10(1), 61-69
- Godelier, Maurice. (1966). Asya Tipi Üretim Tarzı ve Marksist Şemalara Göre Toplumların Evrimleri. (Çev: Atilla Tokatlı). Sosyal Yayınları
- Hamilton, Gary G. (1999). Tarihte Konfigurasyonlar:S.N. Eisenstadt’ın Tarihsel Sosyolojisi. Theda Skocpol (Ed). Tarihsel Sosyoloji Bloch’tan Wallerstein’a Görüşler ve Yöntemler, (Çev:Ahmet Fethi). Tarih Vakfı

Yurt Yayınları

<https://www.britannica.com/topic/patrimonialism>

<https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=5500>

<https://www.wordsense.eu/patrimonium/>

Joas, H. ve Beckert, J. (2006). Action Theory. J. Turner (Ed). *Handbook of Sociological Theory*, Springer Press (1.Baskı. s.259-286)

Johnson, Harry M. (1998). A Short History of Sociology. Routledge

Kalberg, Stephan. (2017). Max Weber'in Karşılaştırmalı-Tarihsel Sosyolojisi. (Çev: Adem Bölükbaşı). Phoenix Yayınları

Labarri re, Jean- Louis (2011) .Tiranlık ve Despotluk. Philippe Raynaud ve Stephane Rials(Ed). Siyaset Felsefesi S zl g . (Çev: İsmail Yerguz, Necmettin Kamil Sevil, Emel Ergun, H sn  Dilli). İletişim Yayınları

Leibniz, Gottfried W. (2005). Theodicy Essays on the Goodness of God, the Freedom of Man and the Origin of Evil. (Çev: E.M. Huggard). Open Court Publishing Company

Levine, N. Donald. (1981). Rationality and Freedom : Weber and Beyond. *Sociological Inquiry*, 51 (1), 5-25

Machiavelli, Niccol . (2008) The Prince. (Çev: James B. Atkinson). Hackett Publishing Company

Mannheim, Karl, (2016). İdeoloji ve  topya. (Çev:Mehmet Okyayuz). Nika Yayınevi

Marx, Karl. (1997). Kapital III. (Çev:Alaattin Bilgi). Sol Yayınları

Marx, Karl. (2018). Grundrisse, (Çev:Sevan Nişanyan). Birikim Yayınları

Montequieu. (2019). Kanunları Ruhu. (Çev:Berna G nen). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Murvar, Varto, (1971). Patrimonial-Feudal Dichotomy and Political Structure in Pre-Revolutionary Russia: One Aspect of the Dialogue Between the Ghost of Marx and Weber. *The Sociological Quarterly*, 12-Autumn, 500-524

Oxford Latin Dictionary. (1968). Oxford University Press

Platon. (2007). Yasalar. (Çev:Candan Őentuna - Saffet Bab r). Kabala Yayınları

Rommen, A. Heinrich. (1950). The State in Catholic Thought a Treatise in Political Philosophy. Herder Book Co.

Roth, Guenther, "Personal Rulership, Patrimonialism, and Empire-Building in the New States" *World Politics*, C.20 N.2 , 1968

Rousseau, Jean Jacques. (2013).Toplum Sözleşmesi. (Çev: Vedat Günyol). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Seçme Yazışmalar, Marx'tan Manchester'deki Engels'e (Londra) 2 Haziran 1853

Shils, Edward. (1976). Center and Periphery. Chicago University Press.

Shils, Edward. (2002). Merkez ve Çevre. (Çev:Yusuf Ziya Çelikkaya). *Türkiye G nl g *, 70, s.86-96

Sukale, Michael. Kasler, Dirk. Boudon, Raymond. (2011). Max Weber. Massimo Borlandi vd.(Ed). Sosyoloji S zl g , (Çev:Bülent Arıbaş). İletişim Yayınları

Sunar, Lutfi. (2012). Marx ve Weber'de Doğu Toplumlari. Ayrıntı Yayınları.

Turner, Byran. (1997) Max Weber ve İslam. (Çev: Yasin Aktay). Vadi Yayınları.

Wallerstein, Immanuel. (2010). A World-system Perspective on the Social Sciences. *The British Sociological of Journey*, 27(3), 343-352

Weber, Max. (2012). Sosyal Bilim Metodolojisi. (Çev:Vefa Saygın  g tle). Küre Yayınları.

Weber, Max. (2012). Ekonomi ve Toplum C.1. (Çev: Latif Boyacı). Yarı Yayınları.